

Toni Morison

PRIPOVEDATI DRUGOG

Provela sam mnogo vremena kao viša urednica u izdavačkoj kući *Random House* – oko devetnaest godina – odlučna u tome da uvrstim što više sjajnih afroameričkih pisaca u izdavački katalog.

Nekoliko projekata koje sam predložila uredničkom odboru bilo je prihvaćeno: knjige Toni Kejd Bambare, Andžele Dejvis, Gejl Džouns i Hjua Njutona, između ostalih. Izuzev autobiografije Muhameda Alija, prodaja je bila nezadovoljavajuća. Dotakli smo se jednom ove teme na prodajnoj konferenciji, kada je regionalni prodavac rekao da je nemoguće prodavati knjige „sa obe strane ulice”. Hteo je da kaže kako većinu knjiga kupuju belci, a crnci tek nekoliko, ako ih uopšte i kupuju.

Pomislila sam, a šta ako ja objavim dovoljno dobru, dovoljno atraktivnu knjigu, koja će privući pažnju crnih kupaca? Tako sam počela da zamišljam ono što je postala *Crna knjiga* (*The Black Book*), otmeni album fotografija, stihova, izuma koje su patentirali crnci, novinskih isečaka, reklamnih postera – svega u vezi sa afroameričkom istorijom i kulturom, odvratnom i užasnom koliko i lepom i veličanstvenom. Građa je dolazila odatrud, a naročito od kolekcionara koji su posedovali kutije i fascikle američke i afroameričke prošlosti.

Među materijalom koji sam sakupila bio je isečak iz novina intrigantnog naslova „Poseta majci robinji koja je ubila svoje dete”. Objavljen je 12. februara 1856, u broju *American Baptist*-a, autora P. S. Baseta, sveštenika sa Teološkog seminara Fermaunt u Sinsinatiju, u Ohaju, koji je smatrao svojom dužnošću da se moli sa zatvorenicima. Margaret Garner, majka robinja, i članovi njene porodice pobjegli su iz Kentakija, gde su bili porobljeni, u slobodnu saveznu državu Ohajo. Ovako Baset opisuje susret sa Margaret Garner:

Prošle nedelje, nakon propovedi u gradskom zatvoru u Sinsinatiju, ljubaznošću zamenika šerifa, dozvoljeno mi je da posetim ćeliju one nesrećne žene, zbog koje se digla tolika pompa tokom protekle dve sedmice.

Zatekao sam je sa detetom od samo nekoliko meseci u naručju i primetio da ima poveliku [mordricu] na čelu. Upitao sam za uzrok povrede, a ona mi je potom detaljno govorila o pokušaju da ubije vlastitu decu.

Rekla je da je, kada su policajci i lovci na robove došli u kuću u kojoj su se krili, zgrabila ašov i udarila dvoje dece po glavi, zatim uzela nož i prerezala grlo trećem, te pokušala da ubije četvrtu – da je imala više vremena, ubila bi ih sve – mareći vrlo malo za sebe; međutim, nije želela da njena deca pate kao što je ona patila.

Pitao sam je da li je bila u stanju ludila kada je to učinila. Ne, odvratila je, bila sam pribrana kao što sam sada; radije bih ih sve smesta ubila i okončala im patnju nego da ih ponovo porobe i postepeno ubijaju. Zatim je pričala o nepravdama koje je pretrpela. Govorila je o danima patnje, o noćima neumoljivog rintanja, dok su joj se gorke suze slivale niz obraze i padale na lice nevinog deteta koje joj se smešilo, nesvesno opasnosti i izvesnih patnji koje su ga čekale.

Dok sam slušao činjenice i svedočio agoniji koja se ocrtavala na njenom licu, mogao sam samo da uzviknem, oh!, kako je tek užasna neodgovorna moć koja se sprovodi nad mislećim bićima! Ona gleda na dete koje je ubila kao na oslobođeno svih nevolja i tuge sa dozom zadovoljstva koje gotovo da ledi krv u žilama, a opet, očigledno u sebi nosi strastvenu nežnost majčinske ljubavi. Ima oko dvadeset pet godina i nesumnjivo poseduje priličnu ljubaznost, promućurna je i snažnog karaktera.

Dva muškarca i drugo dvoje njene dece bili su u drugoj ćeliji, dok je njena svekrva bila s njom. [Svekrva] kaže da je majka osmoro dece, od kojih joj je većina bila oduzeta, da je bila odvojena od supruga dvadeset pet godina tokom kojih ga nijednom nije videla; da je mogla to da predupredi, nikada mu ne bi dozvolila da se vrati, budući da nije želela da vidi njene patnje niti da bude izložen brutalnom tretmanu koji će pretrpeti.

Tvrdi da je bila verna sluškinja i da svojevremeno nije ni pokušavala da povрати slobodu, ali kako je oslabila i bivala manje kadra da radi, njen gospodar je bio sve zahtevniji i okrutniji, sve dok to više nije mogla da podnese; budući da se sav taj napor u najboljem slučaju mogao okončati njenom smrću, najzad se odlučila na bekstvo.

Svedočila je ubijanju deteta, ali snahu nije ni podsticala ni osujetila – jer bi u sličnim okolnostima i sama tako postupila. Starica ima između šezdeset i sedamdeset godina, oko dvadeset je podučavala veri, i ganuto govori o vremenu kada će biti oslobođena moći tlačitelja i prebivati sa Spasiteljem, „[t]amo zli prestaju da besne, tamo počivaju oni koje je snaga napustila”.³

Ovi robovi (koliko sam upućen) ceo život su proveli u krugu od dvadeset pet kilometara od Sinsinatija. Često se govori da je ropstvo u Kentakiju veoma bezazleno. Ako su mu ovo plodovi, hoće li nam neko reći šta možemo očekivati od onih njegovih odlika koje su problematičnije? No, komentari nisu potrebni.

Zapažanja koja su mi privukla pažnju u ovom članku jesu: 1) svekrvina nemoć da osudi ili odobri čedomorstvo; 2) spokoj Margaret Garner.

Kao što neki moji čitaoci znaju, priča Margaret Garner koren je mog romana Voljena (1987). Desetak godina nakon njegovog objavljivanja, izašla je biografija istorijske Margaret Garner. Naslovljena je *Moderna Medeja: Porodična priča o ropstvu i čedomorstvu sa starog Juga* (*Modern Medea: A Family Story of Slavery and Child-Murder from the Old South*), autora Stivena Vajzenburgera. Dok se u knjizi gospodina Vajzenburgera nalazi referenca na klasičnu priču o prezrivoj ženi koja je ubila decu zarad osvete njihovom nevernom ocu, moj narativ divljački čin čedomorstva stavlja nasuprot onome što je u njemu pojmljivo.

Vajzenburgerova biografija predstavlja iscrpno istraživanje činjenica koje se tiču postupaka Margaret Garner i njihovih posledica – činjenica o kojima nisam znala skoro ništa i koje svesno nisam želela da ispitujem sve i da sam imala priliku, a nisam. Htela sam da se u potpunosti oslonim na vlastitu maštu. Ključno interesovanje bilo mi je da proniknem u svekrvinu nemoć da osudi snahu zbog ubistva.

Pitajući se kakav bi bio njen konačan odgovor, zaključila sam da jedino ubijeno dete ima neupitno pravo da sudi i nazvala sam ga onom jednom rečju koju je majka mogla da priušti da bude uklesana na nadgrobnoj ploči – Voljena. Svakako, promenila sam ime-na, stvorila i izostavila likove, ili umanjila značaj nekih (Roberta, supruga Margaret Gar-

³ Knjiga o Jovu 3:17. (Prim. prev.)

ner, na primer), dok sam suđenje sasvim zanemarila (trajalo je mesecima, bilo je kontroverzno i jedilo abolicioniste, koji su od Garner napravili *cause célèbre*, želeći da optužbu iskoriste za obaranje Zakona o odbeglim robovima iz 1850. godine). U svakom slučaju, sve i da sam znala, prenebregnula bih činjenicu da je nekoliko njene dece bilo mešovite rase, što je jasan znak da ju je gospodar silovao – i to olako, budući da su joj muža često slali na rad na drugim plantažama. Ostavila sam joj jedno preživelo dete, čije je rođenje pomogla mlada belkinja, i sama odbegla robinja, saosećajući s njom kao žena, ne rasno. Videla sam Setu – ovako sam nazvala majku – kako beži sama. Uvela sam mrtvo dete, koje govori, misli, i čiji uticaj – i pojavljivanje i odsustvo – može funkcionisati kao gotička šteta ropstva. I dodelila sam svekrvi Bejbi Sags stožernu ulogu u trpljenju ropstva, u liku vancrkvene, samoproklamovane propovednice, nadajući se da otpor u osuđivanju snahe mogu objasniti njenom verom i posvećenošću ljubavi u propovedi.

Izdvajam jedan takav deo, propoved koju Bejbi Sags izgovara na šumskom planku:

„Ovde”, govorila je, „baš na ovom mestu, mi smo plot; plot što plače, smeje se; plot što igra bosa po travi. Volite je. Silno je volite. Tamo ne vole vašu plot. Preziru je. Ne vole vaše oči; rado bi vam ih iskopali. A jednako ne vole ni kožu vam na leđima. Tamo je deru. A ne vole, o moj narode, ni vaše ruke. Samo ih koriste, vezuju užadima i okovima, seku i ostavljaju prazne. Volite ruke! Volite ih! Dignite ih i poljubite! Dodirnite nekoga, zapljeskajte, pomilujte njima lice jer ni njega ne vole. Vi morate da ga volite, vi! I ne, ne vole ni vaša usta. Oni tamo videće da su vam usne rasečene i opet će ih raseći. Šta njima govorite, oni ne haju. Kad vrištite, oni ne čuju. Šta stavljate u usta da nahranite telo oni će vam oteti i dati vam otpatke. Ne, oni ne vole vaša usta. Vi morate da ih volite. [...] I počuj me, moj narode, tamo ne vole ni vaš vrat prav i bez omče oko njega. I stoga volite svoj vrat; položite ruku na njega, pomilujte ga i uspravite. I vašu utrobu koju bi rado bacili svinjama u pomije, i nju volite. Tamnu, tamnu jetru – volite je, volite, i srce što vam bije u grudima, i njega volite. I to više od očiju ili nogu. Više od pluća što još nisu slobodno prodisala. Više od materice gde raste život i stidnih delova što ga daju, počujte me, volite svoje srce. Jer to vam je nagrada.”⁴

Dala sam na značaju životu spasenog deteta, nazvala je Denver po belkinji koja je njenoj majci pomogla na porođaju. Potom sam istražila kako je mogao izgledati život sa majkom koja joj je ubila sestru, računajući da je imala i emotivnu i praktičnu podršku bake i komšija – dovoljnu da je osnaži i omogućí joj da napreduje.

Stvorila sam sopstvenu verziju kraja, izabravši da u njega ulijem nadu, nasuprot tužnom, uznemirujućem i stvarnom kraju života Margaret Garner. Preimenovana i preosmišljena kao Seta, moja majka robinja je najzad ohrabrena da pomisli, čak i da zna da može biti ljudsko biće vredno poštovanja uprkos onome što se desilo njenoj ćerki i njoj. „Bila je ono najbolje od mene”, rekla je Polu D, misleći na Voljenu. On je odvratio, ne: „Ti si ono najbolje od tebe.” Upitala je: „Ja? Ja?”⁵ Nije sigurna, ali joj se ta ideja učini zanimljivom. Dakle, postoji mogućnost zajednice, mira, bez potrebe za kajanjem.

⁴ Morison, Toni. (2013). *Voljena*. (Dijana Radinović, prev.). Beograd: Laguna, 118–119. (Prim. prev.)

⁵ Morison, 2013: 340. (Prim. prev.)

Naravno, ovaj kraj nije bio i poslednja reč. On mora pripadati Drugom, primarnom pokretaču, razlogu postojanja ovog romana, samoj Voljenoj:

Postoji usamljenost koja se može ljuljati. Skrštenih ruku, nogu privučenih uz grudi; traje taj pokret i traje, i za razliku od ljuljanja broda smiruje onog ko se ljulja i ostaje u njemu. To je usamljenost unutrašnje vrste, koja te čvrsto obavije kao koža. A postoji i usamljenost koja luta. Nikakvo ljuljanje ne može da je zadrži. Živa je, svoja. Suva je i širi se, pa se čoveku čini kao da bat njegovih sopstvenih koraka dopire iz daljine.

Svi su znali kako se zove, ali niko joj nije znao ime. Zaboravljena i nepronadana, ne može biti ni izgubljena jer je niko ne traži, a i da je traže, kako bi je dozivali kad joj ne znaju ime? Iako ona polaže pravo, na nju niko ne polaže pravo. Tamo gde se visoka trava rastvara, devojka koja je čekala da bude voljena i vapi u nebo raspada se na delove da smehu što žvače bude lakše da je proguta.

Takva se priča ne prenosi.

Zaboravili su je kao ružan san. Pošto su izmislili svoje priče, uobličili ih i doterali, oni koji su je onog dana videli na tremu brzo su je i namerno zaboravili. Onima koji su razgovarali s njom, živeli s njom, zaljubili se u nju duže je trebalo da zaborave, sve dok nisu shvatili da ne mogu da se sete niti ponove ni jednu jedinu reč koju je rekla, pa su počeli da veruju da, nasuprot onome što su mislili, ništa uopšte i nije govorila. I tako su je na kraju i oni zaboravili. Činilo im se da nije mudro sećati se. Nikad nisu saznali ni gde je ni zašto čučala, niti čije je bilo ono lice pod vodom koje joj je toliko trebalo. Tamo gde je uspomena na osmeh pod bradom mogla biti a nije, navučena je reza, a lišaj zelen kao jabuka obrastao je metal. Šta ju je navelo da misli kako nohtima može otključati katanac po kome su lile kiše?

Takva se priča ne prenosi.

I tako su je zaboravili. Kao neprijatnu sliku za vreme nemirnog sna. Povremeno, međutim, šušanj sukne utihne kad se probude, a savijeni prsti što su prešli preko usnulog lica kao da pripadaju onom što spava. Ponekad se fotografija bliskog prijatelja ili rođaka – kad se predugo u nju gleda – izmeni i na njoj se stvori nešto poznatije od tog dragog lica. Mogu da ga dodirnu ako žele, ali neće, jer znaju da ako to učine, više nikad ništa neće biti isto.

Ova se priča ne prenosi.

Dole kraj potoka iza broja 124 njene stope javljaju se i nestaju, javljaju se i nestaju. Tako su poznate. Ako bi neko dete ili odrastao čovek stali u njih, stope bi im odgovarale. Nek dignu nogu, i stope nestaju kao da niko tuda nikad nije prošao.

Ubrzo svi tragovi nestaju i zaboravljene su ne samo stope već i voda i ono što je dole. Ostalo je vreme. Ne dašak zaboravljene i nepronadene, već vetar pod strehom ili prolećni led što se prebrzo topi. Samo vreme. Svakako ne žagor za poljupcem.

Voljena.⁶

⁶ Morison, 2013: 341–343. (Prim. prev.)

Znala sam ishod stvarnog suđenja: majka robinja je, u stvari, oslobođena pravne odgovornosti za ubistvo deteta (da je proglašena krivom, osudili bi je na smrt), pošto se sudija Saveznog okružnog suda umešao i presudio da Zakon o odbeglim robovima mora imati prednost. Margaret Garner je stoga po zakonu bila svojina, kao što su to i njeni potomci – koji ni u kom smislu nisu pripadali njoj – pošto su bili dobro koje se može prodavati, što se redovno i činilo. Drugim rečima, naposljetku je ocenjeno da Garner nije ljudsko biće sa ljudskim odgovornostima, kakvo je majčinstvo, nego da je životinja koja se prodaje poput stoke. U svakom slučaju, bila je osuđena: na ranu smrt kao ubica ili sporo umiranje kao mučena robinja. Zapravo je, kako je gospodin Vajzenburger otkrio, ponovo poslata na Jug, gde je živela kao robinja do 1858. godine, kada je umrla od tifusa.

Ma koliko priča o stvarnoj Margaret Garner bila privlačna, roman se koncentriše na ubijeno dete i dalje širi oko njega. Za mene je osmišljavanje Voljene predstavljalo i dušu i telo umetnosti.

Narativna fikcija pruža jednu kontrolisanu divljinu, priliku da se bude i postane Drugi. Stranac. Saosećajno, jasno i uz rizik samozagledanja. U ovoj verziji, za mene kao autorku, devojčica Voljena, progoniteljka, jeste krajnji Drugi, koji vapi, večito vapi za poljupcem.

(S engleskog prevela Milica Sofinkić)